

Wioletta Rutka

Wartości baśni w pracy z dziećmi przedszkolnymi

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 2,
27-44

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wioletta Rutka

Wartości baśni w pracy z dziećmi przedszkolnymi¹

Wprowadzenie

Słowo „baśń” pochodzi z prasłowiańskiego słowa „basn, basni”, co oznacza „gadanie”, jest to „opowiadanie o treści fantastycznej”². W Polsce nazwa ta była już znana w XV wieku, pozostawała w silnym związku ze słowem bajka (zmyślać, fantazjować). Dlatego te dwa terminy często traktuje się synonimicznie. Baśń to jeden z podstawowych gatunków epickich literatury ludowej. Jest to utwór fantastyczny, wywodzący się z bajki ludowej, na ogół niewielkich rozmiarów. Głównym motywem przejawiającym się we wszystkich baśniach jest kontakt postaci ludzkiej ze sferą nadprzyrodzoną, zarówno w kwestii pozostałych postaci, jak również wydarzeń, ram czasoprzestrzennych czy przedmiotów. Sama warstwa fabularna baśni nie jest zbyt skomplikowana, a przeważającą osią wydarzeń różnych postaci jest walka dobra ze złem zakończona zwycięstwem dobra. Ramy czasoprzestrzenne utworu są nieokreślone, przez co łatwiej w takie nieokreślone miejsce i czas wpleść elementy fantastyczne, ponieważ „baśń jest gatunkiem ekspresywnym, rządzonego wewnętrznym rytmem osobistych marzeń i pragnień”³.

Baśń, podobnie jak bajka, wywodzi się z twórczości ludowej. W każdej baśni – wliczając nawet te opowiadające wyłącznie o życiu dworskim,

¹ Tekst opracowany na podstawie pracy dyplomowej napisanej pod kierunkiem dr Barbary Surmy w ramach studiów podyplomowych z wychowania przedszkolnego w Akademii Ignatianum w Krakowie, rok 2012.

² W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 22.

³ U. Chęcińska, *Baśń była na początku*, [w:] *Barwy świata baśni*, pod red. U. Chęcińskiej, Szczecin 2003, s. 7.

Z teorii

a więc teoretycznie całkowicie niezwiązane z ludowością czy folklorem – znajdujemy elementy wywodzące się z ludowego pojmowania świata. Są to między innymi niepisany kodeks moralny z silnie zarysowaną granicą między dobrem i złem, a także uwypuklający wzorce postaci dobrych i szlachetnych. Świat baśni jest pokazywany bardzo antropomorficznie. Wszystkie postaci występujące w baśni przedstawiają ludzkie cechy czy wręcz zespoły cech, które śmiało można by nazwać charakterami. I tak bohaterem baśni może być zarówno człowiek, kot, ryba, jak i zwykle drzewo, które po nadaniu mu cech baśniowych staje się wyrazistą postacią⁴.

Baśń wyróżnia eksponowanie elementów nadprzyrodzonych i magicznych. Magią posługują się zarówno postaci dobre, jak i złe. Nadprzyrodzonością technicznie wręcz cały otaczający świat, co często wyraża się wprowadzeniem postaci fantastycznych, takich jak krasnoludki czy wróżki. Wszystkie mają również swoje odzwierciedlenie w folklorze, często jako spersonifikowanie ludzkich wad i zalet, typów zachowań. Postacie czy nawet rasy istot fantastycznych występujących w baśniach są sposobem na kompilację różnego rodzaju cech ludzkich, które służą ukształtowaniu wzorców, antywzorców czy też postaci podobnych człowiekowi, odzwierciedlających jego niedoskonałość.

Znamienne są też sposoby kreacji głównych postaci, zarówno po stronie zła, jak i dobra. Wizualne przedstawienie pozytywnej postaci baśniowej to zazwyczaj obraz bliski ideałowi. Kobieta (księżniczka, dobra wróżka) to zawsze postać piękna o delikatnych, szlachetnych rysach, urodzie niecodniegającej od kanonu. Jej włosy są z reguły proste, w kolorze blond czasami czarne, nigdy zaś rude. Podobnie sprawa ma się z postaciami męskimi, takimi jak książę czy rycerz. Jest to silnie zbudowany młodzieniec o regularnych rysach. W przypadku postaci starszych, które zwykle są ucieleśnieniem mądrości, ich postawa jest zawsze majestatyczna, poważna. Mędrzec ma zawsze brodę i przeważnie kostur, który to jednocześnie staje się magicznym rekwizytem, orężem, jak i oznaką starości, nieokreślonej zresztą dokładniej, lecz pokazującej, że mądrość owej postaci może być postrzegana jako przedwieczna.

Tak samo sytuacja przedstawia się w przypadku postaci złych. Większość z nich zawiera w sobie elementy, które ludzie utożsamiają ze złem, ułomnościami ludzkiego ciała i ducha. W twórczości baśniowej można więc wyróżnić następujący zespół charakterystycznych cech: nasycenie świata przedstawionego cudownością i magią, przenikanie się strefy re-

alistycznej z magiczną, obecność postaci i istot fantastycznych, niezdefiniowana czasoprzestrzeń, nieskomplikowana oś fabularna prowadząca się do faktu zwycięstwa dobra nad złem. Baśń odzwierciedla światopogląd, z którego się wywodzi, a więc ludowe pojmowanie świata z uczłowieczonym i nadprzyrodzonym światem wokół człowieka, który postępuje bądź szlachetnie, bądź źle. W baśni pojmowanie świata można nazwać czarno-białym, gdyż postać może być tylko dobra lub tylko zła. W opowieściach baśniowych nie występują odcienie szarości charakteru⁵.

Baśń wyrosła z wyobraźni człowieka o otaczającym świecie, z jego doświadczeń, tęsknoty za pięknem, dobrem, sprawiedliwością. To opowieść, w której zdarzenia rozgrywają się w nieokreślonym czasie oraz miejscu. Baśń zaspakaja podstawowe potrzeby rozwijającej się osobowości dziecka. Posiada ogromne walory kształcące, estetyczne i wychowawcze, wzbogaca wiedzę dziecka, rozwija uwagę, wyobraźnię, pamięć, uszlachetnia uczucia, kształci jego charakter. Baśń wprowadza atmosferę tajemniczości, wzbudza zaciekawienie losami bohaterów, przenosi w świat fikcji i fantazji, o wiele piękniejszy niż aktualna rzeczywistość.

Charakter baśni pozwala na wyodrębnienie kilku jej wartości, mających wpływ na rozwój dziecka. W artykule tym skupiamy się na trzech podstawowych, tj. wychowawczych, dydaktycznych i terapeutycznych oraz możliwości wykorzystania baśni w procesie edukacyjnym w przedszkolu.

Wartości wychowawcze baśni

B. Bettelheim twierdzi, że „baśń to elementarz, z którego dziecko uczy się czytać we własnym umyśle, elementarz napisany w języku obrazów. Jest to jedyny język, dzięki któremu możemy rozumieć siebie i innych, zanim dojrzejemy intelektualnie”⁶. Zdanie to w prosty i piękny sposób syntetyzuje rolę baśni w życiu dziecka. Wyjaśnia potrzebę obcowania z baśnią i jej ogromną rolę w kształtowaniu intelektu, emocjonalności i załączka światopoglądu młodej istoty. Baśń przekazuje w sobie wartości w wielu płaszczyznach. „Baśń jest czymś jedynym i swoistym nie tylko spośród form literackich; jest to jedyny wytwór sztuki tak całkowicie zrozumiały dla dziecka”⁷.

W toku wychowania dziecka wiele czasu i uwagi poświęcić trzeba jego obcowaniu z baśnią. Wraz z kolejnymi latami młody człowiek coraz bardziej poznaje otaczający go świat i wiele faktów jest mu łatwiej przyswoić, gdy są one przedstawiane w sposób przystępny, prosty. Pomaga

⁵ A. Baluch, *Książka jest światem. O literaturze dla dzieci małych oraz dla dzieci starszych i nastolatków*, Kraków 2005, s. 31.

⁶ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, wst. i przekł. D. Danek, t. 2, Warszawa 1985, s. 10.

⁷ Tamże, t. 1, s. 53.

Z teorii

w radzeniu sobie z niezrozumiałymi niuansami otaczającego świata. Daje pomocną rękę w sytuacji, gdy natłok wrażeń i odczuć wprowadza chaos w nieukształtowanej, a co za tym idzie – niezbyt odpornej psychice.

Baśń pozwala dziecku rozwiązywać własne problemy. Problemy zarówno postrzegane przez dorosłych jako banalne i proste, jak również takie, które sprawiłyby wiele zmartwień także dorosłemu. Naturą młodej, nieukształtowanej psychiki jest brak pełnego pojmowania wszelkiego rodzaju sytuacji, stanów pośrednich rzeczy. Kilkuletni człowiek widzi ludzkie postępowania w czarno-białej palecie barw. Pojmowanie złożoności psychiki świata dorosłych przychodzi z czasem, lecz w pierwszym kontakcie dziecka z dorosłym światem sprawić może wiele problemów oraz skłonić dziecko do przemyśleń nieadekwatnych do jego stadium rozwoju psychicznego. I tu bardzo pomocna staje się baśń.

„Baśń [...] konfrontuje dziecko w uczciwy sposób z podstawowymi kłopotami egzystencjalnymi człowieka. [...] Jest charakterystyczną własnością baśni, że ukazuje pewien problem egzystencjalny w sposób bardzo prosty i zwarty. Pozwala to dziecku problem ten uchwycić, bo pokazany jest w najistotniejszej formie, podczas gdy bardziej złożona fabuła utrudniłaby dziecku jego zrozumienie”⁸.

Konieczność radzenia sobie z życiem wcale nie musi w tym ujęciu powodować ucieczki w świat fantazji. Pozorna ucieczka w świat baśni może w tym wypadku być sposobem na odszukanie sensu w otaczającym, jakże skomplikowanym dla dziecka świecie. Fantastyczność i oderwanie opowieści baśniowych od rzeczywistości, jaką dziecko zna, dają mu możliwość chwilowego choćby odpoczynku przy jednoczesnej lekcji dotyczącej tego, co się wokół dziecka dzieje. Powtórzyć można w tym momencie za A. Baluch, że „baśń w swoim odwiecznym doświadczeniu i mądrości pokazuje dziecku (a nie tłumaczy), że jeśli chce ono dorosnąć, dojrzeć, musi oswoić strach, znieść odrobinę cierpienia i podjąć ryzyko «spotkania ze smokiem», czyli z nieznanym”⁹.

W baśni pojmowanie świata można nazwać czarno-białym, gdyż postać może być tylko dobra lub tylko zła. Dzięki identycznemu rozgraniczeniu ludzkiego postępowania przedstawionego w baśniach, dzieci z gmatwaniny uczuć, jakie je ogarniają, są w stanie wyłowić i poznać proste podstawowe uczucia i motywacje ludzkich zachowań. Wraz z dorastaniem dziecka i jego rozwojem psychiczno-intelektualnym wachlarz owych uczuć powiększa się, by w końcu dziecko poznało wszelkiego rodzaju szarości i konwenanse ludzkich postaw.

K. Rybczyńska uważa, że „utwory baśniowe ukazują ludzkie marzenia o szczęściu, radości, ukazując jednocześnie troski, cierpienia, pragnienia wolności, miłości, szacunku [...]. Baśnie w bardzo prosty sposób ukazują, że źródło zła tkwi w nas samych, ale że potrafimy je pokonać [...], że właśnie poprzez pokonywanie własnych słabości stajemy się dobrzy”¹⁰.

Baśń w sposób bardzo łagodny i nieinwazyjny pomaga dziecku przejść z wieku dziecięcego w młodzieżowy, gdyż „skierowana jest ku przyszłości i skłania dziecko [...], aby zrezygnowało z dziecięcej potrzeby zależności i osiągnęło egzystencję niezależną, przynoszącą więcej zadowolenia”¹¹.

Dzieci w wieku przedszkolnym podlegają socjalizacji i wychowaniu, nie tylko w kręgu własnej rodziny, ale również w instytucji wychowawczej – w przedszkolu. Poznają świat za pomocą operacji konkretnych, posługują się myśleniem magicznym, szukają prostych związków przyczynowo-skutkowych. Omawiany gatunek baśni nie bez przyczyny odgrywa ważną rolę w wychowaniu młodego odbiorcy (czytelnika), Maria Tyszkowa zauważa, iż baśń porządkuje informacje, jest źródłem przeżyć integrujących i kompensujących braki doświadczeń życia realnego¹². Baśnie dotyczą takich stanów, jak uczucie strachu, lęku, braku akceptacji, ale także wywołują tzw. uczucia wyższe, tj. przyjaźń, sprawiedliwość. Baśnie odgrywają nadto niezmiernie ważną rolę w wychowaniu moralnym. Nigdzie bowiem nie jest tak wyraziście rozgraniczone dobro i zło. Występujące obok siebie dobroć, pracowitość, odwaga oraz tchórzostwo, chciwość, lenistwo przedstawione w dramatycznej akcji, wzruszają dziecko i każą mu opowiedzieć się po stronie pozytywnych wartości moralnych. Baśń dostarcza dziecku wzorów moralnego postępowania i życia w zgodzie z ideałami moralnymi i samym sobą. W świecie baśni panuje bowiem surowy rygor moralny; dobro i sprawiedliwość są w nich zawsze nagradzane, a zło, chciwość i nieuczciwość – ukarane.

Doświadczenia przeżyte w toku słuchania baśni mają także znaczenie uspołeczniające. Poznając tradycyjne wątki baśniowe, dziecko wchodzi bowiem w krąg tradycji kulturowej danego społeczeństwa. Znajomość tych samych postaci baśniowych bohaterów i ich perypetii stanowi nić porozumienia z innymi dziećmi i dorosłymi z otoczenia. W przeżyciach bohaterów literackich dziecko rozpoznaje także przeżycia podobne do swoich¹³. Uczy się więc nazywać i rozpoznawać to u siebie, zaczyna ponadto rozumieć, że są to przeżycia właściwe także innym ludziom, co jest podstawą poczucia wspólnoty ze światem.

¹⁰ K. Rybczyńska, *W kilku słowach o baśni*, „Wychowawca”, (2004)5, s. 18.

¹¹ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne*, dz. cyt., t. 1, s. 52.

¹² M. Tyszkowa, *Baśń i jej recepcja przez dzieci*, [w:] H. Skrobiszewska, *Baśni i dziecko*, Warszawa 1978, s. 142.

¹³ Tamże, s. 144.

Z teorii

Reasumując walory wychowawcze baśni, można tu przytoczyć słowa Hanny Ratyńskiej, która twierdzi, że tekst literacki dla dziecka:

- Rozwijają wrażliwość estetyczną, co pozwala otworzyć dziecko na wartości, które niesie z sobą literatura (dobro, zło, sprawiedliwość, prawda, miłość, przyjaźń).
- Wpływa na rozwój intelektualny (baśnie, opowiadania czy powieści mogą stać się pewnego rodzaju „schematem porządkującym”; poszerzają możliwości poznania świata, doskonałą mowę, tj. słownictwo, styl wypowiedzi, stronę gramatyczną; kształcą procesy porównywania, analizy i syntezy, przyczyn i skutków oraz ćwiczą pamięć i uwagę).
- Kształtują wyobraźnię i postawę twórczą dziecka, uruchamiając możliwości kreatywne i interpretacyjne (zajęcia plastyczne, teatralne itp.).
- Rozwijają życie emocjonalne (dziecko przeżywa los wybranej postaci, bardzo mocno identyfikuje się z nią, co rozwija zdolności empatyczne).
- Ma znaczenie w dziedzinie wychowania społecznego (pozwala lepiej zrozumieć innych ludzi i zachodzące między nimi interakcje, a także sprzyja procesowi utożsamiania z losami bohaterów)¹⁴.

Trzeba pamiętać, że każde dziecko wykorzysta z baśni to, co jest mu w danej chwili najpotrzebniejsze. Zadaniem nauczyciela jest pomoc w pracy nad nurtującymi dziećmi problemami. Przyswojenie opowieści ułatwią: rysowanie, wydzieranie, malowanie, lepienie. Dobrze jest też umożliwić dzieciom odegranie fragmentów lub całości baśni, tak jak chcą to same zrobić. Dużo czasu należy poświęcić również na rozmowy nie tylko o baśniach.

Baśń ma również duże znaczenie w kształtowaniu postaw estetycznych i poznawczych młodego człowieka. Jasno sformułowana fabuła i charakterologia postaci pomagają oceniać ludzkie zachowania, motywacje, a idąc tym tropem, formują szkielet moralno-etyczny postępowania młodego człowieka. „Baśnie rozwijają także wrażliwość estetyczną poprzez piękno formy, języka, opisów, uczą rozumienia ludzi innych ras i narodów, zapoznają z ich obyczajami, geografiami i przyrodą”¹⁵.

Ważnym narzędziem wychowawczym jest tzw. model wzajemności, który polega na współpracy nauczyciela i wychowanka. Praca z baśnią jest wtedy najefektywniejsza. Opiekun może zaproponować kilka tekstów baśni, które, według niego, będą adekwatne do danego etapu socjalizacji, a wychowanek wybiera taki tekst, który odpowiada jego aktualnemu nastrojowi i potrzebom. W ten sposób opiekun ma wpływ na

¹⁴ H. Ratyńska, *Rola książki i czasopisma w wychowaniu przedszkolnym*, [w:] *Kultura literacka w przedszkolu*, pod red. S. Frycie, I. Kaniowskiej-Lewańskiej, Warszawa 1982, s. 224.

¹⁵ U. Przybyszewska, *Baśnie*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania*, pod red. A. Przeclawskiej, Warszawa 1978, s. 74.

przekazywanie wychowankowi treści, które zawierają elementy dydaktyczne, a dziecko kształtuje swoją edukację według własnego wewnętrznego programu. Baśń będzie służyła nawiązaniu kontaktu między dzieckiem a dorosłym, dając motywację i powód do wspólnego działania¹⁶.

Wartości dydaktyczne baśni

Baśń jako gatunek literacki ma również nieocenioną wartość w procesie kształcenia dzieci w przedszkolu. Wprowadzając baśń jako element zajęć, nauczyciel w szkole może odnieść do niej różnorakie elementy kształcenia językowego. Podstawową funkcją czytania każdego z rodzajów utworów literackich jest nauka trójpoziomowego rozumienia tekstu. Należy tu wymienić umiejętności słuchania i rozumienia dosłownego, interpretacyjnego i krytycznego tekstu. Szkoląc się w tych trzech poziomach rozumienia utworów, dziecko jest w stanie nie tylko odczytać daną informację bezpośrednio zawartą w tekście, ale też interpretując, dopatrywać się dodatkowych sensów i krytycznie oceniać utwór literacki.

Dziecko, słuchając baśni, styka się z coraz to trudniejszymi pojęciami teoretycznoliterackimi, poczynając od rozróżnienia elementów fantastycznych i realistycznych, przechodząc przez takie zabiegi językowe, jak personifikacja czy animizacja (nazywane na tym poziomie edukacji uosobieniem i ożywieniem) dochodzi do umiejętności rozróżnienia gatunku baśni i innych gatunków fantastycznych od gatunków realistycznych.

Baśń jako fantastyczny gatunek epicki opowiada o siłach nadprzyrodzonych, cudownych zdarzeniach, nadnaturalnych postaciach i zjawiskach. Jedną z ważniejszych cech baśni jest nieokreślony czas i miejsce akcji. Zawiera ludową mądrość, przedstawia wierzenia ludowe i magiczne; baśń może być osnuta na podaniach, legendach. Niewątpliwie może przygotować młodego odbiorcę do uczestnictwa w kulturze w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym. Dziecko w wieku przedszkolnym utożsamia się z bohaterem literackim, co pozwala mu na odwołanie się do przeżyć, doświadczeń, problemów kreacji literackiej, jak i swojej osoby. Za pomocą baśniowych opowieści dziecko nabywa umiejętności dostrzegania wartości oraz ich oceniania na tle własnego świata wartości. Warto także zaznaczyć, iż kontakt z baśnią stwarza sytuację sprzyjającą formułowaniu wypowiedzi wartościujących, rozwija zasoby języka, wywołuje ekspresję w działaniu – teatralnym, plastycznym czy wyrażaniu się w śpiewie, muzyce, tańcu.

Opowieści baśniowe należą do literatury dziecięcej, która cieszy, bawi, ale również do literatury dydaktycznej, której funkcją jest kształcenie. Są

¹⁶ K. Och, *Rola bajki w edukacji*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)10, s. 596.

Z teorii

one najpopularniejsze wśród dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym. Ponadto wywołują psychologiczne zmiany w recepcji odbioru literatury baśniowej. „Nic więc dziwnego, że problemy związane z odbiorem baśni i ich oddziaływaniem na kształtowanie się osobowości dzieci zaprzętają ciągle uwagę psychologów i pedagogów na równi z literatami i działaczami kultury”¹⁷. Maria Tyszkowa również zauważyła, iż rozwój dziecka rodzi nowe potrzeby psychiczne i wywołuje zmiany w potrzebach dotychczas występujących. Dziecko w wieku przedszkolnym staje się wrażliwe na sztukę w różnych jej formach. Sztuka, a w szczególności literatura, zwłaszcza baśniowa, dostarcza wzorców, a w tym wieku – zapotrzebowania na wzorce osobowe i wzory postępowania, dzięki czemu w sposób szczególny odpowiadają potrzebom rozwojowym dzieciństwa. Dzięki artystycznym przeżyciom literackim w kontakcie z baśniami rozwijają się możliwości poznawcze dziecka, inne jednak niż te, jakie kształtują się w toku działania i w procesie przyswajania wiedzy. Rozwija się bowiem jego myślenie intuicyjne, zdolność ujmowania zjawisk rzeczywistości bez konieczności ich pełnego werbalizowania i żmudnej analizy¹⁸.

W ujęciu psychologii poznawczej baśnie jako utwory literackie stanowią materiał percepcyjny, nastawiony na przekazywanie określonych treści i znaczeń. Można założyć, że struktura baśni jest adekwatna do możliwości percepcyjnych dziecka, którego schematy poznawcze są mało skomplikowane. Oznacza to tyle, że stopień złożoności struktury związany jest z ilością wymiarów użytych przez jednostkę do opisu innych ludzi. Im mniejsza liczba wymiarów, tym większa tendencja do spostrzegania rzeczywistości w sposób „biało- czarny” i bardzo uproszczony. Taką tendencję wykazują dzieci. Tak więc baśnie powinny opierać się na „czarno-białej” konstrukcji postaci. Pierwsze podziały na to, co dobre i co złe, muszą być proste oraz bardzo ogólne. Problemy bohaterów muszą być zrozumiałe dla dziecka nie tylko w sferze intelektu, ale także odczuwane przez nie. Bo tylko wtedy zostawiają ślad w jego przeżyciach¹⁹.

Słuchanie bajek ze zrozumieniem wymaga umiejętności śledzenia opowiadania narratora, wiązania poszczególnych zdarzeń w pewne sensowne całości, przewidywania ich następstw. Sprzyja więc rozwojowi uwagi, która jest podstawą koncentracji psychicznej, bardzo ważnej szczególnie w procesie uczenia się dziecka. Treści słuchanych i oglądanych bajek stanowią dla dziecka przedmiot dalszego wewnętrznego opraco-

¹⁷ M. Tyszkowa, *Baśń i jej recepcja przez dzieci*, dz. cyt., s.135.

¹⁸ Tamże, s. 140-141.

¹⁹ A. Chojnacka-Czachór, *Wpływ baśni na rozwój dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (1991)1, s. 27.

wania i wzbudzania często niezwykłych przeżyć, które samo dla siebie wielokrotnie odtwarza. Te zwielokrotnione przeżycia, jakich dziecko doznaje w kontakcie z literaturą bajkową, wywierają często decydujący wpływ na kształtowanie się jego postaw, modelowanie dalszych przeżyć uczuciowych, ustosunkowanie się do świata przyrody i innych ludzi; tworzą obraz stosunków międzyludzkich. Dziecko „dowiadytuje się, jakie wartości są cenione, poprzez jednoznaczne pokazanie kogo i za co spotyka nagroda lub kara. Wchodzi w sferę dziedzictwa kulturowego, zapoznając się z symbolami i metaforami, by odtąd kojarzyć lisa ze sprytem i przebiegłością, a zatrute jabłko z wyrazem fałszu i zazdrości”²⁰.

W wychowaniu przedszkolnym baśń wspiera działalność edukacyjną nauczyciela. Wprowadza ona dziecko w świat teatru, wzbogaca jego słownictwo, ale też ubogaca myślenie przyczynowo-skutkowe. Jednakże w przedszkolu bardziej dostrzegana jest wartość wychowawcza i terapeutyczna baśni niż dydaktyczna.

Wartości terapeutyczne baśni

Nie od dziś przypisuje się książce ważną rolę w procesie kształtowania psychiki człowieka. Szczególnie istotny jest prawidłowy dobór literatury dla dzieci w wieku przedszkolnym. Już u początków XX wieku opracowano nową metodę terapii zajęciowej, zwaną biblioterapią. Metoda ta „jest procesem przyswajania wartości psychologicznych, socjologicznych i estetycznych za pomocą lektur. Biblioterapię należy traktować jako proces dynamicznego współdziałania osobowości czytelnika z dziełem literackim, jako psychologiczny środek do osiągnięcia dojrzałości i przystosowania psychicznego”²¹.

Baśń znajduje w biblioterapii specjalne miejsce ze względu na szczególne oddziaływanie na dzieci. Praca z wykorzystaniem utworów baśniowych pomaga szczególnie dzieciom w wieku przedszkolnym, jak również tym, we wczesnym wieku szkolnym. Świat w baśni jest, jak już wcześniej określono, pokazany w sposób spolaryzowany, czarno-biały. Dziecku łatwo jest obrać sobie wzorzec, a co za tym idzie – jakby wprowadzić siebie w miejsce danej postaci. Dziecko szybko znajduje postać, która jest jemu najbliższa ze względu na status życiowy, sytuację losową, wewnętrzne rozterki i lęki. Dziecko szuka swojego odpowiednika, a wraz z rozwojem akcji staje samo naprzeciw swojego największego wroga: obawy, strachu, kompleksu, sytuacji, z którą ciężko mu sobie poradzić. „Dzięki możliwości

²⁰ K. Och, *Rola bajki w edukacji*, dz. cyt., s. 594.

²¹ I. Borecka, *Elementy biblioterapii w domach dziecka*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” (1995)9, s. 25.

Z teorii

przeżywania przez dziecko rozmaitych ról kształtuje się także jego samoświadomość oraz zaspokajane są różnorodne potrzeby uczuciowe²².

Ciekawą odmianą biblioterapii jest bajkoterapia, czyli terapia przez opowieści, zwane również bajkami-pomagajkami. Adresatem tejże terapii przez baśń jest przede wszystkim dziecko, a głównym narzędziem jest baśń, a konkretniej mówiąc bajka terapeutyczna, która ma na zadanie wspierać działanie (terapię). Pierwszym prekursorem tej myśli był Bruno Bettelheim psycholog, lekarz – psychoanalityk, ur. w 1903 r. W psychoanalitycznej koncepcji B. Bettelheima baśnie są wręcz ideałem literatury dla dzieci: „bo ofiarują dziecku takie obszary wyobraźni, których nie odkryłyby same. A jeszcze ważniejszą rzeczą jest, że forma i struktura baśni podają dziecku obrazy, z których może korzystać, kształtując własne fantazje na jawie, przez co może nadawać lepszy kierunek swemu życiu²³. Bajka silnie oddziałuje na wyobraźnię dziecka, pomagając mu się wczuć w daną sytuację, utożsamić się z bohaterem, uczy rozróżnić dobro i zło, dlatego jest niezastąpionym środkiem w bajkoterapii.

Baśń pełni funkcję terapeutyczną, ponieważ pacjent odnosi się do jego wewnętrznych konfliktów w konkretnym momencie życia, odkrywa własne rozwiązanie sytuacji. B. Bettelheim przypisuje ogromną rolę bohaterowi baśniowemu, który posiada wyjątkową cielesność, „dzięki której zdolny jest do zadziwiających wyczynów. Kiedy dziecko identyfikuje się z bohaterem, może wynagrodzić sobie w fantazji wszelkie własne, rzeczywiste lub domniemane braki cielesne²⁴. Wprowadzone do bajki postaci pomagają bohaterowi znaleźć sposoby przezwyciężenia trudnych chwil życia. Dziecko ma możliwość przebycia z bohaterem całej drogi wyjścia z lęku. Zazwyczaj bohaterami bajek terapeutycznych są małe zwierzątka, dzieci lub zabawki, z którymi czytelnik (słuchacz), może się identyfikować. Według D. Brett, ważną kwestią stanowi nadanie głównemu bohaterowi imienia zbliżonego do imienia słuchacza²⁵. Elementu tego nie znajdziemy w tradycyjnych bajkach, gdzie występujące w nich postaci nie są bliskie dziecku.

Czytając określone historie, można dziecku pomóc w wielu trudnych dla niego sytuacjach emocjonalnych, takich jak np. irracjonalne lęki lub pierwsze dni w przedszkolu, ból, strach, niepowodzenie czy nawet bardzo trudny temat śmierci albo rozwodu rodziców. Bajkoterapia to także doskonała metoda relaksacyjna; odpowiednio dobrane i opowiedziane albo przeczytane historie mogą doskonale wyciszyć dziecko na przykład przed snem, po dniu pełnym wrażeń lub pracy.

²² http://arteum.pl/artykuly/arteterapia_wczoraj_i_dzis/psychoterapeutyczne_znaczenia_basni (dostęp: 12.04.2012).

²³ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, dz. cyt., t. 1, s. 45.

²⁴ Tamże, s. 48.

²⁵ D. Brett, *Opowiadania dla Twojego (nieco starszego) dziecka*, cz. 2, Gdańsk 1998, s. 23. Zob. Brett D., *Bajki, które leczą 2*, Gdańsk 2011.

W literaturze wymienia się następujące zadania bajkoterapii:

- Pomaga zrozumieć własne trudności.
- Pomaga pokonać lęki, strach, słabości.
- Dostarcza dobrych wzorców postępowania.
- Wskazuje, co jest dobre, a co złe.
- Pomaga budować obraz samego siebie.
- Pobudza wyobraźnię²⁶.

Warto przytoczyć słowa autorki książki pt. *Czarodziejski Pyłek – czyli metafora i bajka we wspomaganii rozwoju małego dziecka*, które będą niejaki komentarzem do wymienionych zadań, twierdzą one, że „bajka pozwala bez obaw spojrzeć na swoje problemy i uczy, jak pomagać samemu sobie w stresujących sytuacjach. Poprzez bajkę o charakterze terapeutycznym dziecko uczy się przede wszystkim pozytywnego myślenia o swoich problemach. Utwory te uodparniają również przed atakującymi bodźcami z zewnątrz, obniżają ich moc, umożliwiając tym samym stawianie czoła przeciwnościom, pokazując szczęśliwy świat”²⁷.

Nie można pominąć faktu, iż literatura, a szczególnie tak lubiane przez dzieci baśnie, odpowiednio dobrana, pomaga w zredukowaniu napięć psychicznych, stanów niepewności, lęku, pozwala skrócić dręczące wyczekiwanie na coś, co stanowić może zagrożenie. Różne przypadki obcowania czytelnika z literaturą wskazują na to, że jej rola w utrzymaniu równowagi psychicznej może być ogromna.

Wartość terapeutyczną ma nie tylko kwestia samego czytania baśni, lecz także inne działania na niej bazujące, jak choćby inscenizowanie baśni. Sama działalność aktorska zaangażowanego dziecka sprzyja łamaniu pewnych barier psychicznych. „Odgrywanie baśni może być świetnym sposobem na pozbycie się przez dzieci wielu kompleksów. Poprzez odgrywaną rolę dziecko może nabrać pewności siebie, podnieść swoje poczucie własnej wartości, ukazać swoje „mocne” strony. Baśń wyzwala w dziecku potrzebę mówienia. Słuchając [...] komentarzy na temat postępowania postaci, stosunku do «czarnych» charakterów można z łatwością wywnioskować, co dziecko dręczy”²⁸.

Słuchając baśni, dziecko identyfikuje się z jakąś jej postacią, a przede wszystkim z postacią głównego bohatera. Zwraca się uwagę, że to właśnie w postaci bohatera ulokowane zostaje własne „ja” dziecka. Identyfikacja z postacią głównego bohatera sprawia, że dziecko, słuchając baśni,

²⁶ M. Molička, *Bajkoterapia (O lękach i nowej metodzie terapii)*, Poznań 2002, s.154. Zob. K. Klimowicz, *Bajkoterapia, czyli dla dużych i małych o tym, jak bajki mogą pomagać*, Warszawa 2009.

²⁷ A. Jaszczuk, B. Kochaniak, *Czarodziejski Pyłek – czyli metafora i bajka we wspomaganii rozwoju małego dziecka*, Kraków 2006, s. 15-16.

²⁸ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne*, dz. cyt., t. 1, s. 63.

Z teorii

angażuje się silnie uczuciowo we wszystkie zdarzenia i perypetie. Dziecko utożsamia się z bohaterem, towarzyszy mu w jego wędrówkach, przeżywa radości, smutki, odpoczywa, bawi się, nawiązuje przyjaźnie. Dzięki tej identyfikacji zapoznaje się z całą gamą emocji, uczuć i postaw. Uczy się zachowań społecznie akceptowanych oraz tych, które są potępiane, form ekspresji, emocji²⁹.

Dziecko również zaczyna postrzegać ludzkie zachowania oraz ich konsekwencje. Postacie fikcyjne przedstawione są jasno i wyraźnie, są albo dobre, albo złe. Rysują się postacie męskie i żeńskie, dzięki czemu dziecko uczy się przypisanych im ról społecznych, odkrywając także swoje miejsce w społecznym systemie. Baśnie budują archetyp męskości i kobiecości, dają wzorce zachowania – siły i odwagi dla chłopców, urody i dobroci dla dziewczynek. Role męskie i żeńskie są w baśni czytelne i określone. Mężczyzna (królewicz, rycerz czy prosty, wiejski chłopak) ratuje, zdobywa, poślubia kobietę. Kobieta (królowna bądź zwykła dziewczyna) jest piękna i dobra, cierpliwie czeka na swojego wybawiciela.

Baśnie są pierwszymi opowieściami o miłości. W ich prostej, romantycznej fabule skrywa się głębokie marzenie o dobrym, szczęśliwym, udanym związku. Miłość w baśni jest próbą charakteru. Aby zdobyć serce ukochanej osoby, trzeba zedrzeć żelazne trzewiczki, wspiąć się na szklaną górę, pokonać smoka czy podstępного czarnoksiężnika, znaleźć słowa, które odczaruje zamienione w kamień serce. Miłość w baśni jest dobra, dlatego po jej stronie staje wszystko dobre. I, mimo że na drodze miłości staje to co złe – okrutni królowie, wiedźmy i czarnoksiężnicy, zazdrosne siostry czy złe macochy – zgodnie z formułą baśni, miłość zwycięży, uleczy bądź ulepszy ludzkie serca³⁰.

Mirosław Huszcz wraz z Małgorzatą Cichoń-Piasecką zwracają uwagę na trzy postacie baśniowe: Czerwonego Kapturka, rycerza w świetnej zbroi, śpiącą królownę, które łączy jedno – w „symbolicznym skrócie pokazują trud dojrzewania i naszą długą, często krętą drogę do dorosłości”³¹. Dziecko myśli intuicyjnie, wie, że opowieści te, chociaż nierealne, nie są nieprawdziwe. Wie także, że są to opowieści o każdym z nas, że my jesteśmy ich bohaterami. Baśniowy rycerz i królowna są wzorcami męskości i kobiecości, a płęć jest podstawowym czynnikiem wyróżniającym i najważniejszym składnikiem osobowości. Warto przytoczyć ciekawą interpretację baśni „Królowna Śnieżka”. Autorzy stwierdzili, iż jest

²⁹ Tamże, s. 595.

³⁰ M. Huszcz, M. Cichoń-Piasecka, „A potem żyli długo i szczęśliwie...”. *Jak baśnie pomagają w wychowaniu seksualnym dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)6, s. 323-326.

³¹ M. Huszcz, M. Cichoń-Piasecka, *Baśnie uczą życiowych ról*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)10, s. 581.

to baśń o dojrzewaniu dziewczynki, ale również jest ona mitem dobrej matki i uwalnia dziecko od poczucia winy. Negatywne emocje, które towarzyszą konfliktowi z matką, są bowiem przenoszone na zastępczą postać macochy. Baśń uczy, że czas oczekiwania na dojrzałość fizyczną jest potrzebny. Aby Królewna Śnieżka mogła stać się matką i żoną musi osiągnąć dojrzałość emocjonalną i intelektualną. Wcześniej w chatce krasnoludków uczy się pracowitości i czynności składających się na rolę typową dla jej płci – gotowania, szycia, porządków. Cnota i pracowitość zostaną nagrodzone długim i szczęśliwym życiem³².

Dziecko myśli konkretami, dlatego zarówno dobro, jak i zło jest w baśniach uosobione. Zły jest wilk, który chce pożreć Czerwonego Kapturka, Królowa czyhająca na życie Śnieżki, dobrem – Jaś i Małgosia odrzuceni przez macochę i uległego ojca i szukający drogi do celu. Przykłady można mnożyć, bo każda baśń zawiera tego typu wzory. Poznanie siebie i mądre kierowanie swoimi uczuciami, swoim życiem to tajemnica dorosłości, która czeka przedszkolaka. Opowiadajmy je wielokrotnie. Jeżeli zaś dziecko prosi stale o jedną tylko baśń, jest to sygnałem, że problem w niej zawarty dotyka go szczególnie, a baśń pomaga w jego rozwiązaniu. Może się więc baśń stać ośrodkiem diagnostycznym i terapeutycznym w pracy z dziećmi.

Baśń jest tą formą pracy z dzieckiem, której nie trzeba mu narzucać, chętnie jej słucha, kształtuje swoją wyobraźnię, ale także nawiązuje relację z osobą mu czytającą.

Baśń w edukacji przedszkolnej

„Badania potwierdzają, że głośne czytanie dziecku: buduje mocną więź między dorosłym i dzieckiem; zapewnia emocjonalny rozwój dziecka; rozwija język, pamięć i wyobraźnię: uczy myślenia, poprawia koncentrację, wzmacnia poczucie własnej wartości dziecka, poszerza wiedzę ogólną, zapobiega uzależnieniu od telewizji i komputerów; kształtuje nawyk czytania i zdobywania wiedzy na całe życie”³³. Warto także zaznaczyć, iż wiek przedszkolny to ważny okres w życiu dziecka, okres tworzenia się nawyków, kształtowania procesów uczuciowych, umysłowych, charakteru oraz osobowości. Właśnie w tym wieku należy dostarczać dzieciom odpowiedniej lektury, a bajki nadają się do tego wyśmienicie.

Literatura dziecięca charakteryzuje się tym, iż jest tworzona z myślą o dzieciach, chodzi tu przede wszystkim o taki dobór zawartości i formy, by odpowiadały dziecięcym potrzebom i gustom. Przy czym autorzy tworzący ten rodzaj literatury zwykle zwracają uwagę na to, by ich dzieła

³² Tamże, s. 585.

³³ www.calaposlkaczytadzieciom.pl (dostęp: 20.01.2005).

Z teorii

wykazywały pewne walory wychowawcze i edukacyjne. Początki literatury pisanej z myślą o młodych czytelnikach sięgają XVIII w. Wcześniej taka literatura nie istniała, młodzież czytała te same książki co dorośli, najwyżej rodzice i opiekunowie nadzorowali wybór lektur. Nawet baśnie i bajki pisano dla dorosłych. Warto też zaznaczyć, że literatura dziecięca powinna:

- mieć dopasowaną treść i formę utworu do wieku dziecka, a szczególnie stworzoną ciekawą fabułę i wyrazistą postać – bohatera, jasne określenia pojęcia dobra i zła oraz zastosowaną płynną frazę stylistyczną;
- odpowiadać na dziecięce potrzeby;
- stworzyć przestrzeń dla osobowości dziecka i przeżywania dzieła sztuki;
- pobudzić uczucia i wyobraźnię dziecka i jego poczucie humoru;
- umożliwić dobrą zabawę³⁴.

Początkowo książka w rękach dziecka jest tylko pewnego rodzaju zabawką – przedmiotem manipulacyjnej zabawy, budzi ciekawość przez swój kolor, formę (kształt np. samochodu). Dziecko przewraca kartki, obraca książkę w różne strony, robi z niej domek lub daszek, czasem po prostu targa lub gniecie kartki, rysuje po nich. Później zaczynają go interesować obrazki, ilustracje, na których zaczyna spostrzegać znane mu przedmioty, zwierzęta, ludzi, postaci, a wszystko to jest śliczne, barwne. Później dochodzi treść książki, która odwołuje się do wyobraźni i odczuć dziecka. W ten sposób obok zabawki, umiejętnie dobrana na miarę najmłodszych przedszkolnych czytelników, książka zaczyna zajmować coraz więcej miejsca w życiu małego dziecka. Stosowana w atrakcyjny sposób, gdy obraz (ilustracja) i słowa tekstu łączą się z działaniem, staje się odtąd nieodłącznym towarzyszem zabaw i zajęć. Książka – przedmiot budzi zaciekawienie dziecka swym kształtem, szelestem kartek, barwą. Jeszcze nie tekst jest ważny, ale obraz – ilustracja, którą ogląda razem z dorosłymi i na której zaczyna postrzegać i rozpoznawać znane przedmioty czy zwierzęta.

Początki procesu czytelnictwa przypadają na lata wczesnego dzieciństwa – około 2-3 roku życia. Wprawdzie wtedy dziecko nie jest samo czytelnikiem, ale staje się już „odbiorcą” literatury (tekstu czytanego) i „użytkownikiem książki”. I właśnie wtedy, jak stwierdzają na podstawie obserwacji psychologów i pedagogów, w tych pierwszych kontaktach dziecka z literaturą i książką budują się podstawy przyszłych skłonności i upodobań czytelniczych, buduje się „przyjaźń” z książką³⁵. W wieku przedszkolnym stopniowo dziecko przechodzi od zabawy książką jako przedmiotem do regularnego oglądania ilustracji, a następnie kojarzenia

³⁴ J. Truskolaska, *Wychować miłośnika książki, czyli czytelnictwo i okolice*, Tychy 2007, s. 44.

³⁵ B. Białkowska, *O czytelnictwie najmłodszych*, „Wychowanie w Przedszkolu” (1984)4, s. 240-242.

słuchanego tekstu z oglądanym obrazkiem. W późniejszym wieku przed-szkolnym książka może pełnić rolę dziecięcej zabawy, przyczynia się do wspólnych działań. I to są pierwsze radości dziecka, które rozpoczynają formowanie się nawyków czytelniczych.

Baśń może być dobrym źródłem zabaw dziecięcych. Duże zaangażowanie uczuciowe w zabawy wszechstronnie aktywizuje dziecko. Przygotowując i organizując zabawę, dzieci stoją przed koniecznością rozwiązywania różnych problemów związanych z doborem bajki, przekształceniem narracji, ze strojami, scenografią. Wszystko to sprzyja samodzielności myślenia, projektowania i przewidywania. Inscenizacje bajek stanowią bogatą inspirację dla twórczości plastycznej dziecka. W inscenizacjach tych dziecko występuje w roli aktora, reżysera, dekoratora, często również i twórcy, improwizującego wygłaszany tekst. Inscenizacja, w której słowo splata się z ruchem, kształtem i kolorystyką dekoracji, szczególnie silnie oddziałuje na przeżycia dziecka. Te doznania są tym bardziej intensywne, jeśli inscenizacji towarzyszy podkład muzyczny, a dziecko jest ekspresyjnie zaangażowane w formy taneczno-wokalne.

Zakończenie

Baśń stanowi niewątpliwie istotny element kultury duchowej społeczeństw. Jest jednym z podstawowych gatunków epiki ludowej, w której w fantastycznej formie ludowej, utrwalone zostały poglądy na stosunki międzyludzkie, ideały dobra i sprawiedliwości oraz kryteria oceny ludzkich poczynań. Baśnie i podania ludowe odzwierciedlają w swej konstruktywnej fabule i postaciach bohaterów istotne doświadczenia pokoleń i dzięki temu są nosicielami ludowej mądrości. Zawierają więc niezwykle istotny element kultury duchowej wyrosłej na bazie przeżyć i doświadczeń życiowych ludu. Baśnie należą do tzw. „żelaznego” repertuaru literatury dla dzieci. Ich atrakcyjność dla dziecięcego odbiorcy pozostaje obecnie równie wielka jak przed kilkudziesięciu laty, pomimo wszelkich zmian cywilizacyjnych, kulturalnych, a przede wszystkim życia w dobie informatyki komputerowej. Świat książki zrobił bardzo wiele, by wszystkie polskie dzieci mogły poznać najlepsze teksty z wielkiej klasyki: Andersena, Grimmów, Perraulta. Wznawiani są dawni bazarze, bardzo wiele tłumaczy się ich dzieł, jak również i nowych tekstów pochodzących ze wszystkich krańców świata. Wydawane są nowe tomy baśni polskich pisanych w oparciu o bogate tradycje folkloru i literatury przez takich mistrzów, jak Joanna Papuzińska, Ewa Szelburg-Zarembina, Hanna Januszewska. Przestrzeń baśni, a więc i przestrzeń kultury, z którą dziś dziecko może obcować, rozszerzyła się niepomierne, czemu rozwój techniki nie zaszkodził – przeciwnie: okienko telewizora jest prawie tak sprawne, jak

Z teorii

czarodziejski dywan i wielokrotna ilość odbiorców baśni opowiadanych, baśni czytanych, baśni inscenizowanych³⁶.

Nauczyciel musi doskonale znać klasyczne pozycje z literatury przeznaczone dla dzieci w wieku przedszkolnym, jak i orientować się w nowościach wydawniczych. W pewnym stopniu pomagają w tym notki i recenzje zamieszczone w czasopismach i miesięcznikach, np. w „Wychowaniu w Przedszkolu”. Bardzo dobrym sposobem jest systematyczny kontakt z księgarnią i biblioteką – szczególnie z biblioteką dziecięcą.

Nauczyciele w przedszkolu często korzystają z literatury dziecięcej. Wykorzystują w pracy baśnie dlatego, że dzieci bardzo je lubią. Ponadto niosą one ogromne wartości wychowawcze: bogactwo sytuacji działających na wyobraźnię, wielki ładunek emocjonalny, ważny problem walki dobra ze złem, w którym, zgodnie z oczekiwaniami dzieci, dobro zawsze zwycięża.

Wszystkie przytoczone argumenty potwierdzają wychowawczą wartość baśni. Podstawową ich rolą jest także rozwijanie fantazji i wyobraźni. Śledząc bieg baśniowej akcji, przygód bohaterów, dziecko uczy się samo tworzyć fantastyczne sytuacje i zdarzenia. Odgrywają nadto niezmiernie ważną rolę w wychowaniu moralnym. Nigdzie bowiem nie jest tak wyraziście zilustrowany problem dobra i zła.

Bibliografia

Baluch A., *Książka jest światem. O literaturze dla dzieci małych oraz dla dzieci starszych i nastolatków*, wyd. Universitas, Kraków 2005.

Baluch A., *Pogaduszki do poduszki. (O literaturze dla najmłodszych)*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1996.

Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, wst. i przekł. D. Danek, PIW, Warszawa 1985, t. 1-2.

Białkowska B., *O czytelnictwie najmłodszych*, „Wychowanie w Przedszkolu” (1984)4.

Borecka I., *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum*, Wyd. Unus, Wałbrzych 2002.

Borecka I., *Elementy biblioterapii w domach dziecka*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” (1995) 9.

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wyd. Literackie, Kraków 2005.

Brett D., *Bajki, które leczą 2*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.

Brett D., *Opowiadania dla Twojego (nieco starszego) dziecka*, cz. 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1998.

Chęcińska U., *Baśń była na początku*, [w:] *Barwy świata baśni* pod red. U. Chęcińskiej, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2003.

Chojnacka-Czachór A., *Wpływ baśni na rozwój dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (1991)1.

Encyklopedia Powszechna PWN, pod red. B. Kaczorowskiego, t. 3, Warszawa 2009.

<http://arteum.pl/artykuly/arteterapia_wczoraj_i_dzis/psychoterapeutyczne_znaczenia_basni>. (dostęp: 12.04.2012)

Huszcz M., Cichoń-Piasecka M., „*A potem żyli długo i szczęśliwie...*”. *Jak baśnie pomagają w wychowaniu seksualnym dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)6.

Huszcz M., Cichoń-Piasecka M., *Baśnie uczą życiowych ról*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)10.

Jaszczyk A., Kochaniak B., *Czarodziejski Pyłek – czyli metafora i bajka we wspomaganiu rozwoju małego dziecka*, Impuls, Kraków 2006.

Klimowicz K., *Bajkoterapia, czyli dla dużych i małych o tym, jak bajki mogą pomagać*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2009.

Molicka M., *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, MEDIA RODZINA, Poznań 2002.

Och K., *Rola bajki w edukacji*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2003)10.

Papuzińska J., *Inicjacje literackie problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, WSiP, Warszawa 1988.

Podręczny słownik terminów literackich, pod red. J. Sławińskiego, OPEN, Warszawa 1999.

Przybyszewska U., *Baśnie*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania*, pod red. A. Przecławskiej, WSiP, Warszawa 1978.

Ratyńska H., *Literatura dziecięca w pracy przedszkola*, WSiP, Warszawa 1976.

Ratyńska H., *Rola książki i czasopisma w wychowaniu przedszkolnym*, [w:] *Kultura literacka w przedszkolu*, pod red. S. Frycie, I. Kaniowskiej-Lewańskiej, WSiP, Warszawa 1982.

Rybczyńska K., *W kilku słowach o baśni*, „Wychowawca”, (2004)5.

Skrobiszewska H., *Baśń i dziecko*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1978.

Tartas T., *Dlaczego baśń?*, „Wychowanie w Przedszkolu”, (2001)2.

Truskolaska J., *Wychować miłośnika książki, czyli czytelnictwo i okolice*, Maternus Media, Tychy 2007.

Tyszkowa M., *Baśń i jej recepcja przez dzieci*, [w:] H. Skrobiszewska, *Baśń i dziecko*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1978.

<<http://www.calaposlkaczytadzieciom.pl>>. (dostęp: 20.01.2005)

Z teorii

Streszczenie:

Baśń stanowi niewątpliwie istotny element kultury duchowej społeczeństw. Jest jednym z podstawowych gatunków epiki ludowej, w której w fantastycznej formie ludowej, utrwalone zostały poglądy na stosunki międzyludzkie, ideały dobra i sprawiedliwości oraz kryteria oceny ludzkich poczynań. Celem artykułu jest przybliżenie trzech podstawowych wartości baśni: wychowawczych, dydaktycznych i terapeutycznych, które mają doniosłe znaczenie dla rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym, a także dla procesu edukacyjnego. Tekst jest analizą wybranej literatury przedmiotu.

Słowa kluczowe: baśń, wartości wychowawcze, wartości dydaktyczne, wartości terapeutyczne, wychowanie przedszkolne

Values of fairy tale in the work with preschool children

Summary:

A fairy tale is undoubtedly an important element of the spiritual culture of society. It is one of the major types of folk epics, in which in fantastic form of folk have been established views on human relationships, ideals of right and justice, and criteria for evaluation of human endeavour. Aim of this paper is to present three fundamental values of fairy tales: educative, educational and therapeutic, which are particularly relevant to the development of a child in preschool, and for the educational process. The text represents an analysis of selected literature.

Key words: fairy tale, educative values, educational values, therapeutic values, pre-school education